

**ЮГОЗАПАДЕН УНИВЕРСИТЕТ
„НЕОФИТ РИЛСКИ“
Стопански факултет**

Гергана Крумова Йочева

ПРОБЛЕМИ НА ЗАЕТОСТТА В ПРОМИШЛЕНОСТТА

АВТОРЕФЕРАТ

на дисертационен труд за присъждане на образователната
и научната степен „доктор” по докторска програма „Икономика
и управление”

**Научен ръководител:
доц. д-р Вяра Кюрова**

**Благоевград
2021**

Дисертационният труд съдържа увод, изложение в три глави и заключение и е в обем от 321 стандартни текстови страници. Използвани са 307 литературни източника. В текста са включени 2 таблици и 61 фигури. Към дисертационния труд има приложение в обем от 35 страници, което съдържа 82 таблици.

Авторът на дисертационния труд е докторант към катедра “Мениджмънт и маркетинг” при Стопански факултет на ЮЗУ “Неофит Рилски” – Благоевград.

I. ОБЩА ХАРАКТЕРИСТИКА НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

Актуалност и значимост на темата

Промишлеността е един от отраслите с най-важно значение за националната икономика. Основно място в нея заема заетата работна сила, тъй като тя предоставя производство на продукция и услуги. Заетостта в сектора се характеризира с начина и степента на използване на работната сила, с професионалните качества и квалификации на зетите лица, социално-икономическите измерения, които включват пол, възраст, образователна степен. В настоящият момент българската страна е с висока концентрация и разнообразие на различни видове производства, като всеки район и територия е характерен със своята продукция и своите изделия и изработки.

Територията на Югозападна България и в частност област Благоевград се характеризира с различни видове производства. По своето разнообразие областта се определя и отличава със своето многообразие, тъй като тя се намира на ключово географско разположение. Икономиката се определя като относително разнообразна и в нея могат да се характеризират различни видове индустриални сектори с основни отрасли - хранително-вкусовата промишленост, производство на вино, дървопреработване, шивашка промишленост, производство на метални изделия, медицински изделия, производство на строителни материали, електрическа енергия и други. Богатството и разнообразието на индустриалния сектор са предпоставка за икономическо развитие, но характерна особеност е, че промишлеността е разпределена неравномерно на територията на областта. Уменията и насоките на развитие на общините са различни, което от своя страна предопределя преобладаването на отделни видове производства.

Голяма част от разнообразието в индустриалния сектор е концентрирано най-вече в Югозападната част на страната и това може да се разглежда като основа за моделиране на характера на производството в района и заетостта в това.

Развитието на промишлеността в областта се обуславя от редица фактори, свързани с културата, образованието,

квалификацията на населението, социално-икономическите условия на живот, стратегическото местоположение на района. Посочените особености, предопределят и насоката на разработваната тема на дисертационния труд.

Въз основата на направеното в настоящото изследване аналитично проучване на литературни източници може да се направи изводът, че заетостта в промишления отрасъл е предмет на изследване от различни български и чуждестранни автори. По въпросите, свързани със същността на заетостта в промишлеността работят НСИ, БСК, ИПИ, И. Белева, В. Цанов, Л. Дулевски, Й. Илиев, Д. Смолбоун, А. Spemann, К. Кязимов и др. Основните проявления, влияещи върху заетостта в промишлеността са описани от Г. Михова, М. Динков, И. Белева. Автори като М. Портър, Ф. Котлър, Дж. Кейнс, В. Терзиев, Д. Шопов, Л. Стефанов, М. Паунов, Л. Дулевски определят факторите, влияещи значително върху заетостта. В научната литература е изследвана и изяснена същността на конкурентоспособността на предприятията от А. Денева, В. Григорова, Н. Щерев и др.

Актуалността и значимостта на темата на дисертационния труд се определят от:

- Идентифициране и анализиране на проблемите на заетостта върху промишлеността.
- Проучване в детайли същността, особеностите и състоянието на заетостта в сектора на промишлеността, както и спецификите в нейното развитие в област Благоевград.
- Извеждане на правила и норми и показатели за анализ и оценка влиянието на заетостта в промишлеността.
- Разработване на управленски модели за развитието на заетостта в промишлеността, с цел активност и превенция на дългосрочно безработни, чрез включването им в мерки за трудова интеграция, развитие на човешкия капитал, намаляване на регионалните различия по отношение на заетостта, подобряване на условията на труд за осъществяване на дейността, факторите, затрудняващи изпълнението на отговорностите, получаването на допълнителна квалификация и преквалификация, удовлетвореността от изпълнението на задълженията, мотивацията, придобивките.

➤ Дефиниране на насоки за подобряване на съществуващите практики за влияние на заетостта върху сектора на промишлеността.

Явно е, че съществува необходимост от по-детайлно изследване на въпросите, свързани с оценяването на проблемите със заетостта в промишления отрасъл, както и от създаване на научно-обосновани и приложими в практиката механизми за тяхното решаване. Тези въпроси, представляващи теоретичен и практически интерес, са основание и причина за избор на темата и разработване на настоящия дисертационен труд.

Цел и задачи на дисертационния труд

Целта на изследването е да се представят основните характерни особености на проблемите на заетостта, тяхното влияние върху развитието на промишлеността, предлагането на управленски модел за повишаване на заетостта, качеството и производителността, развитие на човешкия капитал, социалното и активно включване на пазара на труда, както и намирането и изучаването на ресурсния потенциал и управленските практики влияещи върху заетостта в промишлеността.

За постигане целта на изследването се поставят следните **изследователски задачи**:

1. Характеристика на същността на промишлеността, заетостта и конкурентоспособността на предприятията, както и обосноваване значението им за развитието на отрасъла.

2. Извеждане на проблеми и предлагане на решения за повишаване на заетостта в промишлеността, основани на обобщенията и систематизацията на резултатите от изследването.

3. Разработване на методика на оценяване на проблемите на заетостта в промишлеността, като се посочат методите и действията за решаване проблемите в сектора.

4. Анализ и оценка на развитието на заетостта в промишлеността, както и разкриване на влиянието на основните техники на предприятията за тяхната устойчивост.

5. Предлагане на модел за превъзможването и справянето с неблагоприятното въздействие на отделни фактори върху заетостта в промишлеността.

Изследователска теза

Основната научна теза на дисертационното изследване е: Преодоляването и прилагането на подходящ управленски модел за устойчиво развитие на заетостта в промишлеността ще позволи в област Благоевград да се предприемат мерки и разкрият неизползвани възможности за постигане на дългосрочен социално-икономически ефект. Перспективите за развитието на заетостта в промишлеността се съдържат в тяхната характерна особеност и съчетаването на потребностите от труд с личния, семейния и обществен живот.

Обект и предмет на изследването

Обект на изследване в дисертационния труд е заетостта в промишлеността в страната и в частност област Благоевград.

Предмет на изследването са проблемите в заетостта в промишления отрасъл в област Благоевград и проучване възможностите за повишаване на качеството на образование, квалификациите, практиките, мотивацията на заетата работна ръка, както и подобряване на факторите, влияещи върху персонала.

Методи на изследването

Методологията на изследването включва използването на анализа, синтеза, емпирични наблюдения, статистически методи – групировка, таблични и графични изображения, корелационен, регресионен и факторен анализ, анкетен метод, проверка на хипотези, SWOT анализ, проучване на терен и експертен опит, картографски метод. В настоящия дисертационен труд са изследвани проблемите на заетостта в промишлеността в района на област Благоевград за период обхващащ 10 години (2010 – 2019 година). Направени са проучвания, които са свързани с управлението на индустриалния сектор, както и заетата работна ръка в него. За онагледяване представянето на резултатите е използван Excel на Microsoft.

Основни информационни източници

Аналитичната част на дисертационния труд се основава на информация от собствено анкетно проучване на заетостта в промишлеността в област Благоевград. В проучванията са използвани статистически данни от Националния статистически институт – София, Териториално статистическо бюро Югозапад към НСИ, Института за пазарна икономика, Евростат, Европейския парламент и други за характеризиране въздействието на заетостта в промишлеността в област Благоевград.

Научни уговорки

Изследването е ограничено по **място, време, методология и обхват**. В процеса на анализ и оценка влиянието на заетостта в промишлеността е използвана емпирична информация за периода от 2010 – 2019 г. Използвани са конкретно избрани методи, поради това, че те предоставят добри възможности за анализ и успешно решаване на поставените в дисертационния труд изследователски задачи.

При разработването на дисертационният труд се проявиха и някои затруднения, които са свързани с:

- липсата на официално публикувана информация за работната среда върху производителността, демографската криза оказваща въздействие върху заетостта на населението, проблемът с трудовите възнаграждения, гъвкавите форми на заетост в сектора, социално-икономическите фактори, бизнес средата, чуждестранните инвестиции, образованието и квалификациите;
- формиране на система от показатели за измерване влиянието на заетостта върху промишлеността, поради недостатъчно изследване на проблема;
- липсата на научни разработки засягащи проблемите, свързани с възможностите за повишаване на качеството на образование, квалификациите, практиките, мотивацията на заетата работна ръка, факторите, влияещи върху персонала.

- част от използваните налични статистически данни за заетостта, включително и такива касаещи промишления отрасъл се третираат като класифицирани.

Структура и съдържание

Дисертационният труд съдържа увод, изложение в три глави и заключение. Той е в обем 322 стандартни текстови страници. Използвани са 307 литературни източника. В текста са включени 2 таблици и 56 фигури. Към дисертационния труд има приложение в обем от 16 страници, което съдържа 82 таблици. Структурата на изложението е следната:

УВОД

ГЛАВА ПЪРВА

СПЕЦИФИКА НА ПРОМИШЛЕНИЯ ОТРАСЪЛ

- 1.1. Характеристика на промишления отрасъл – същност и особености
- 1.2. Влияние на приватизацията върху промишлеността и внедряване на иновации
- 1.3. Предприемачество и конкурентоспособност на промишлените предприятия и структуроопределящи отрасли

ГЛАВА ВТОРА

ТЕОРЕТИЧНИ ПРОБЛЕМИ НА ЗАЕТОСТТА

- 2.1. Същност и особености на заетостта в промишлеността
- 2.2. Влияние на човешките ресурси и реструктуриране в заетостта
- 2.3. Особенности, проблеми и решения свързани със заетостта и пазара на труда в условията на кризи
- 2.4. Сравнителен анализ на заетостта в страните от Европейския съюз и извън него
- 2.5. Правно регламентиране на заетостта в България

ГЛАВА ТРЕТА

АНАЛИЗ НА ЗАЕТОСТТА В ПРОМИШЛЕНОСТТА

- 3.1. Методика за анализ на заетостта в промишлеността

3.2. Оценка състоянието на заетостта в промишлеността в България и област Благоевград

3.2.1. Анализ на заетостта в промишлеността за България

3.2.2. Промишлеността и заетостта в област Благоевград

3.3. Анализ и оценка на социално-икономическите фактори върху заетостта в сектор промишленост

3.3.1. Проучване нагласите сред собственици и мениджъри на промишлени предприятия на територията на област Благоевград

3.3.2. Проучване нагласите сред работещите лица в предприятията в промишления отрасъл на територията на област Благоевград

3.3.3. Сравнителен анализ на нагласите на работодатели и работници в промишления отрасъл в област Благоевград

3.3.4. Проблеми на заетостта в промишлеността в Благоевград

3.4. Разработване на модел за намаляване влиянието на външните фактори за осигуряване на трайна заетост в промишлеността

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

ИЗПОЛЗВАНА ЛИТЕРАТУРА

ПРИЛОЖЕНИЯ

ПРИЛОЖЕНИЕ 1. Използвани съкращения

ПРИЛОЖЕНИЕ 2. Анкетни проучвания

ПРИЛОЖЕНИЕ 3. Таблици 3.1. – 3.82.

СПИСЪК НА ТАБЛИЦИТЕ И ФИГУРИТЕ

СПРАВКА ЗА ПРИНОСИТЕ НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

II. КРАТКО ИЗЛОЖЕНИЕ НА СЪДЪРЖАНИЕТО НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

ГЛАВА 1. СПЕЦИФИКА НА ПРОМИШЛЕНИЯ ОТРАСЪЛ

В първа глава акцентът се поставя върху изследване на спецификата на промишления отрасъл, влиянието на приватизацията върху промишлеността и внедряването на иновациите.

Първият параграф въвежда основните теоретични постановки относно същността и характерните черти на промишлеността. Промишлеността се разглежда като сектор от икономиката на страната, включващ добива на полезни изкопаеми и преработката на суровини и материали в крайни продукти. Многоаспектността във вижданията на авторите за същността на промишлеността позволява да се разграничат неговите характерни особености и произлизащите от това продукти и услуги. Извежда се важната роля на отрасъла като стопански субект в създаването на продукти и услуги, специфични по своя характер, които са важни компоненти на цялостния производствен продукт. Индустриалната дейност може да се разглежда от различни аспекти, а именно като:

- компонент от преобразуването на суровини и материали, продукти за непосредствена употреба;
- съвкупност от дейности, които осигуряват продукти и услуги от решаващо значение;
- съвкупност от прилагане на различни технологии за производство на продукти от промишлеността.

Във **втория параграф** се разглежда приватизацията върху промишлеността и неблагоприятните последствия в страната. В тази връзка са поставени въпросите за намиране същността, компонентите и особеностите на промишления отрасъл. Самият процес се извърши посредством освобождаване на държавата от собственост върху предприятията, чрез прехвърлянето им в частни ръце и прилагането на определени приватизационни схеми. Въз основа на анализ на голям набор от литературни източници се констатира, че промишления отрасъл се разглежда в следните условни направления: прехода върху пазарна

икономика, засиления интерес на чуждестранните инвеститори, оттеглянето на държавата от управлението на стопанските субекти, преструктурирането на индустрията, внедряване на нови технологии в индустриалното производство и пр. Подчертава се, че важна предпоставка за по-добро функциониране на промишлените предприятия, за повишаване на тяхната конкурентоспособност и за намаляване негативните влияния върху промишлеността е въвеждането на иновационни решения, формиращи нови дейности и взаимодопълващи се фактори, което ще способства постигането и създаването на нови пазари. В този параграф са изведени следните особености на промишления отрасъл: иновативност, конкурентоспособност, многообразност, уникалност, комплексност.

В следващия параграф (1.3.) се разглеждат въпросите, свързани с предприемачеството и конкурентоспособността на промишлените предприятия, структуроопределящите отрасли по отношение на Класификацията на икономическите дейности /КИД-2008/. Обобщава се, че предприемачеството и конкурентоспособността са явления, които се проявяват във всеки един момент в процеса на функциониране и развитие на предприятията. Разглеждайки развитието на промишлените предприятия в страната от особено значение е въпроса, свързан с прилагането на методи и управленски подходи по отношение на бизнес-предприемачеството и конкурентоспособността им на свободния икономически пазар. Налагайки подобряването на производителността и увеличаване капацитета на предприятията на международния пазар, промишления отрасъл има необходимост от полагане на благоприятни усилия за създаването на печеливша и конкурентна бизнес среда.

Представени са мерките, по отношение на които правителството в страната трябва да предприеме за да повлияе развитието на малките и средни предприятия, което може да се осъществи по няколко начина: чрез макроикономическа политика, влияеща върху средата за бизнес на МСП; чрез диференцирано влияние на правителствените актове върху фирмите с различен размер; чрез влияние върху общественото мнение за значимостта на предприемачеството и предприемаческата инициатива; чрез признаването и

вграждането на МСП в политиката на индустриалните предприятия.

Анализът на литературните източници позволява да се очертаят основните характеристики и проблеми на промишления отрасъл, а именно:

- в научната литература, по въпроса за дейността на промишления отрасъл все още няма достатъчно поле за повишаване на конкурентоспособността на предприятията и тяхната предприемаческа култура;
- все още промишлените предприятия не осъзнават важната роля за развитието на нови и повече отрасли в стопанските сектори на страната;
- преплитането на икономическите и личните интереси и постигането на баланс в отношенията предприятие-работници от гледна точка на изпълнението на икономическата роля на предприятията и социалната роля на служителите е един от най-важните проблеми;
- по отношение на фазите на жизнения цикъл на промишлените предприятия се установява, че за да бъдат успешни и конкурентоспособни е необходимо спазването на определени условия като повече предприемачески познания, балансираните качества за управление, постигане и осигуряване на добра работна хармония, развитие и гъвкава култура в управлението, добри възнаграждения.

Всяка една от разгледаните характеристики на предприятията в промишления отрасъл имат своя специфика. Ето защо считаме, че различните качества за управление на предприятията имат своето място за по-пълно разбиране на характеристиките на промишления отрасъл. Според нас тяхното познаване може да допринесе за създаването на правилни и значителни възгледи, както и вземането на адекватни управленски решения в по-дългосрочен аспект.

ГЛАВА 2. ТЕОРЕТИЧНИ ПРОБЛЕМИ НА ЗАЕТОСТТА

В **параграф 2.1.** се обосновава същността и особеностите на заетостта в промишлеността. Заетостта играе важна роля в дейността на всяко едно предприятие. Важно изискване за

ефективно функциониране на заетостта е тя да бъде добре структурирана и да е насочена към постигане на високи цели.

Въз основа на аналитичния обзор на литературни източници се подчертава голямата сложност на проблема по идентифицирането на система от показатели за анализ и оценка на влиянието на заетостта в промишления отрасъл. На основата на вижданията на авторите могат да бъдат изведени набор от проблеми, свързани с ефективното функциониране на заетостта и предприятията като: липсата на пазари за произведената продукция, изплащането на труда на много ниски цени, липсата на съвременна техника в повечето от предприятията; влиянието на кризата върху заетостта, която има много силни негативни ефекти, защото заетостта е основен източник на доходи в страната; ограничени възможности за работа особено на хората с увреждания, основния проблем на което се дължи е дискриминация, липса на образование, опит и доверие; не са достатъчно ясно разгледани и определени в научната литература правата и задълженията на заетите лица и условията за постигането на благоприятен климат на доверие между работодатели и заети.

На база разгледаните източници може да се направи извода, че ефективното функциониране на заетостта в предприятията се основава на изграждане на ефективна структура в тях; справедливо разпределение на работните задължения, осигуряването на нормални социално-психологически фактори; правилно и ясно определяне на отговорностите от страна на работодателите и управителите, вземащи решенията. В този смисъл нашето виждане е, че работодателите и управителите, осигурявайки наличието на посочените принципи, може да допринесат изключително много за повишаването на конкурентоспособността на предприятията и увеличаване на заетостта в тях. Същевременно е важно и влиянието на самия човешки ресурс за осъзнаване по-добре ключовата роля, която заема в дейността на предприятията, което от своя страна ще способства за неговото устойчиво съществуване и развитие.

В следващия параграф 2.2. се разглежда въпроса за влиянието на човешките ресурси и реструктуриране в заетостта, тъй като човешкият ресурс се явява важен капитал в дейността на

едно предприятие. Това са средствата, съставляващи заетата работна ръка, с които разполагат предприятията и осигуряващи тяхната производителност.

На база на извършената оценка на състоянието на човешките ресурси на предприятията в промишления отрасъл са изведени следните по-важни и значими за отрасъла констатации:

- успеха на предприятията зависи от постигането на просперитет на заетия персонал;
- допринасянето на повече и качествени работни места с достъп до образование, подготовка за новите технологии и преквалификация на заетите лица;
- получаването и създаването на финансова информация като предпоставка за ефективно осъществяване на ефективна дейност на промишлените предприятия;
- използване на методи, техники и подходи за измерване на извършената работа по време на изпълнение на задълженията и структурен анализ на работата.

В резултат на проучването се извежда тезата, че лошото управление на човешките ресурси е един от основните проблеми на предприятията, което от своя страна води до реструктуриране на заетостта. Липсата на правилни и адекватни решения водят до загуба на много потенциални приходи.

В параграф 2.3. се разглеждат особеностите, проблемите и решенията свързани със заетостта и пазара на труда в условията на кризи. Извършеният литературен обзор показва, че все още липсва утвърдена политика и система за оценка на трудовия пазар, определящи задачите, както и усилията на всички заинтересовани страни на пазара на труда, насочени към намаляване на равнището на безработица, повишаване на заетостта на населението и нарастване на трудовия потенциал на работната сила в България. Причините за това са много и се свеждат до: демографските проблеми, трудовите възнаграждения, временната заетост, гъвкавите форми на заетост, икономическите фактори, социалните фактори, географските и миграционни особености, чуждестранните инвестиции, административните тежести, връзката между образованието и предлаганите работни места и не на последно място професионалния стрес на работното място (фиг. 1).

Фиг. 1

Повишаване на заетостта на населението и нарастване на трудовия потенциал на работната сила

Източник: Собствено изследване, в дисертационният труд фигурата е представена под номер 2.1., на стр. 92

Провеждането на неадекватна политика от страна на предприемачите на управленско ниво често оказват негативно влияние върху пазара на труда и увеличаване на заетостта. По този начин възниква въпросът за анализ и оценка на влиянието на пазара на труда, които формират основните процеси като заетост, заплащане, социалната защита, квалификация, преквалификация, обучение, развитие и пр., тъй като добрата и благоприятна работна атмосфера създава заетост и по-висока производителност. Огромно значение представлява правилното диференциране на система от показатели за определяне обхвата на заетостта, причината и връзката между безработицата и свободните работни места. Също така трябва да се определи

влианието на провежданата политика на правителството страната по отношение пазара на труда и заетостта като цяло.

Насърчаване на заетостта в условията на пандемия е предизвикателство, което стои за решаване и справяне от страна на правителството и работодателите на предприятията. Необходимо е предприемането на повече мерки и програми за активни политики на пазара на труда, за насърчаване и запазване на заетостта, материално и социално стимулиране, увеличаване на инвестициите и пр. Въпреки, че съществуват различни мерки и регламенти за повишаване и запазване на заетостта, в страната все още не съществуват реално действащи програми, предлагащи подкрепена заетост в периода на коронавируса. По отношение факторите, влияещи за намаляване на заетостта, основните проблеми са свързани с неудовлетвореността на персонала, отнасящи се до възможностите за получените възнаграждения за извършената от тях самите работа, неясната ситуация и несигурност в близкото бъдеще. Пандемията от коронавирус разтърси всички промишлени предприятия не само в България, но и в целия ЕС. Някои предприятия бяха принудени да закрийт работни места, а други затвориха врати. Заетостта се сви, но голяма част от тях инвестираха в нови работни места и нови работни процеси.

В следващия параграф 2.4. е извършен сравнителен анализ на заетостта в страните от ЕС и извън него. Прилагането на различни и ефикасни мерки води до постигането на различни постижения и предизвикателства за увеличаване на заетостта на икономически активното население на пазара на труда. Проблемите с които се сблъскаха страните от ЕС и извън него са с различен характер и от различно естество, но повечето от тях положиха огромни усилия за разрешаване, изучаване и изследване на причините за възникване на безработицата и намаляването на заетостта. България остана малко встрани на търсене на причините и възможностите за тяхното решаване, което принуди голяма част от населението да мигрира, с цел търсене на по-добри условия за работа и реализация и по-добър живот.

В последния параграф 2.5. се представя правното регламентиране заетостта и промишлеността в страната и по-специално някои моменти от международното законодателство –

директиви, регламенти, закони и пр. Извършеният преглед на нормативната база в нашата страна установява, че заетостта в промишлеността е застъпена основно в Кодекса на труда, както и в голям брой постановления, закони, кодекси, наредби, правилници за прилагане. Направен е преглед на разработени и действащи оперативни програми, прилагани както в страната, така и в целия ЕС.

Въз основа на изведеното дотук, може да се подчертае, че между промишлеността и заетостта съществува ярко изразена непосредствена зависимост. Промишлеността в страната не би могла да съществува без заети лица, които да извършват необходимата трудова дейност и обратно. Ако няма активни работещи лица, промишлеността не може да осъществява изпълнението на възложените поръчки от клиентите към индустриалните предприятия. За да се постигне необходимия резултат, промишлените предприятия трябва да насочат своето внимание към:

Първо. Изучаване влиянието на заетостта в промишлеността и нейното реструктуриране, както и да се изведат основните проблеми в заетостта и пазара на труда и решенията свързани с това в условията на кризи.

Второ. Да се оцени състоянието на заетостта, чрез анализ и оценка на социално-икономическите фактори от страна на работодатели и работещи в промишлените предприятия.

Трето. Сnižаване броя на по-малко безработни и предприемане на необходимите мерки, които ще повлияят за увеличаване на заетите лица в промишления отрасъл, посредством вземане на адекватни управленски решения и прилагане на модели за устойчиво развитие в индустрията.

ГЛАВА 3. АНАЛИЗ НА ЗАЕТОСТТА В ПРОМИШЛЕНОСТТА

В параграф 3.1. се обосновава апарат за анализиране състоянието на заетостта в промишлеността. Застъпено е схващането, че разкриването на състоянието на заетостта в промишления отрасъл и на тази основа определянето на проблемите и възможностите за подобряването ѝ, изисква

необходимостта от прилагането на подходяща методика, включваща подходящи методи и измерителни процедури.

Въз основа на аналитичния обзор на литературни източници се подчертава голямата сложност на проблема по разработването на системата от показатели за анализ и оценка на влиянието на заетостта в промишлеността. На основата на вижданията на авторите системата от показатели се разглежда в различни аспекти. Една част от тях може да се приложи и по отношение на заетостта, като основен елемент на промишления отрасъл. Такива са: показатели, свързани с устойчивото развитие на заетостта; показатели, отразяващи конкурентоспособността на промишлените предприятия; показатели, свързани с оценка на икономическите аспекти на развитието на заетостта в промишлеността; показатели, свързани с нормативната уредба на промишлеността. Някои показатели, отнасящи се конкретно за заетостта се разглеждат от гледна точка на анализа и оценката на общото състояние на промишлените предприятия и от гледна точка на характеризирането и натоварването на заетата работна ръка. Продължителността на периода дава възможност да се проследят стойностите и динамиката на показателите за анализ, като се установи наличието или отсъствието на прояви и закономерности и се даде оценка за влиянието на заетостта върху предприятията в промишления отрасъл в област Благоевград.

В следващия **параграф 3.2.** се оценява състоянието на заетостта в промишлеността в България и област Благоевград за периода 2010-2019 г. Въз основа на прегледа на литературни източници за анализ състоянието на заетостта в промишления отрасъл се възприема система от следните показатели: население, разпределение на заетите лица в промишления отрасъл, разходите за възнаграждения; и разходите и приходите за дейността; чуждестранните преки инвестиции; произведена продукция. Обосновава се избора на тези показатели. Анализът на показателите е важно стратегическо направление за оценка състоянието на пазара на труда, тъй като върху тях се прави реална оценка за състоянието на икономиката, брутният вътрешен продукт, брунтата добавена стойност, реалния икономически растеж на страната. Изборът на показателите е обусловен и ограничен от наличната статистическа информация, както и от целите на дисертационното изследване. По този начин, системата

от показатели, използвана в изследването трябва да се разглежда като отворена, включваща допълване и усъвършенстване. Статистическата отчетност в областта на заетостта в промишлеността е организирана на национално и регионално ниво. Затова анализът на влиянието на заетостта в промишления отрасъл е осъществена на две равнища – национално и регионално.

На **национално равнище** оценката се основава на най-важните обобщаващи натурални и стойностни показатели за състоянието на заетостта в промишления отрасъл. През този период броят на предприятията нарастват, което предопределя и нарастване на заетите лица в промишлеността в страната. Налице е благоприятна тенденция по отношение нарастване на възнагражденията в България. За периода се наблюдава нарастване на общите приходи и разходи за осъществяване дейността на предприятията, включващи също и възнагражденията. Чуждестранните преки инвестиции бележат тенденция към нарастване.

За анализ и оценка на състоянието на заетостта в промишления отрасъл на **регионално равнище**, също както на национално равнище, са използвани най-важните обобщаващи натурални и стойностни показатели. Резултатите от анализа на дейността на предприятията в изследваните области показват:

1. Разходите за възнаграждения в област Благоевград значително нарастват през наблюдавания период. Нарастващи с бавни темпове размер свидетелства за наличието на благоприятни възможности за устойчиво развитие на заетостта в промишлеността в областта.

2. По отношение на показателя приходи от дейностите на промишлените предприятия се забелязва динамика за всяка изминала година. С най-голям дял се явява преработващата промишленост, където след 2016 г. се наблюдава спад, като в края на изследвания период през 2019 г. приходите рязко се увеличават. Най-сериозен спад в приходите се наблюдава в добивната промишленост. По отношение останалите сектори на промишлеността няма съществени изменения.

3. Разходите за дейностите в промишления сектор през наблюдавания период в област Благоевград са разнопосочни. Те са резултат от лошото икономическо развитие в индустрията в

областта през наблюдавания период. Разходите за дейностите формират малко над 2 % от разходите в промишления отрасъл в цялата страна. Отново най-изразени са тези в преработващата промишленост през 2010 г. и до края на наблюдавания период нарастват с 148,43 %. В останалите отрасли на промишлеността разходите варират постоянно.

4. Като цяло за периода 2010-2019 г. чуждестранните преки инвестиции в областта показват ясно изразена динамика в изследвания период. През 2019 г. се забелязва значителен ръст на инвестициите в сравнение с предходната 2018 г.

5. По отношение произведената продукция в област Благоевград, анализът на данните показва разнопосочни стойности за всяка изминала година. С най-голям дял и принос в промишлеността се явява сектора на преработващата промишленост, която в края на изследвания период формира 94,8 % от общия дял на целия индустриален сектор. Останалите сектори показват увеличаване и намаляване на ръста на произведената продукция през целия изследван период, докато в добивната промишленост отново се забелязва ръст на продукцията от 2010 г. до 2017 г., след което отново започва спад по текущи цени.

В параграф 3.3. се анализират и оценяват социално-икономическите фактори върху заетостта в сектор промишленост. Резултатите от анализа показват, че в политиката за заетостта е важно изграждането на стратегия в промишления сектор, която трябва да бъде насочена към по-добро образование, професионално обучение, допълнителна квалификация, преквалификация, отношение към отделния човек като личност, по-добри и високи доходи, по-добри условия на труд. Като основа за това е наложително да се направи оценка и извеждане на силните и слаби страни, възможностите и заплахите на заетостта в промишлеността, които да бъдат използвани и прилагани в политиката на развитие на самите предприятия. Основната цел е оценяване на приоритетите, чрез кои силни страни и възможности от дейностите ще доведат до по-голям успех и развитие на предприятията, както и намаляване на слабите страни и заплахите за тях.

От направеният анализ могат да се направят няколко важни извода. От съществено значение е развитието на промишления

отрасъл, съобразно местоположението, където е позициониран в областта, използването на инфраструктурните и икономически връзки, предвид особеността да не се възпират възможностите за навлизането на нови чуждестранни инвеститори. Друг аспект е да се използва и подобри качеството на произвежданите продукти, да се увеличи все още ниската инвестиционна активност на предприятията, да се развие устойчива заетост вземайки предвид предимствата и разнообразието на природните ресурси в областта. Необходимо е прилагането на всички съществуващи европейски практики в областта на пазара на труда и по-специално в сектора на промишлеността, въвеждането на нови иновации и технологии при производството на продуктите. Област Благоевград има необходимостта от разработването на маркетингова стратегия, насочена към производството, към заетите лица вътре в сектора. Проблемите в заетостта на промишления отрасъл е наложително да се разглеждат като неразривно свързани от процесите на планиране в региона, от политиката на държавата, която трябва да бъде пряко насочена към по-мощни програми за справяне с безработицата, с възможностите заетата работна ръка да увеличава доходите си. Всички констатации могат да бъдат определени като етап от дейности за развитието на заетостта в промишления сектор. С това се цели създаването на практика за успешно развитие на устойчива заетост, която по своя характер да е представителна за останалите региони на страната. Ситуацията в момента е доста по-различна, като перспективите за развитието на заетостта са недостатъчни. Целта е разработване и приемане на план за управление и развитие на устойчива заетост в областта и прилежащите ѝ в състава отделни общини и населени места.

За установяване нагласите в промишлените предприятия са проведени анкетни проучвания сред работодатели и мениджъри и заетата работна ръка. Резултатите от анализа на нагласите сред собственици и мениджъри на промишлени предприятия на територията на област Благоевград дават възможност да се направят следните изводи:

✓ мнението на повечето собственици и мениджъри е, че развитието на промишлеността на територията на област

Благоевград е добро и предприятията осигуряват постоянна заетост в тях;

✓ по отношение проучването на основните проблеми в предприятията, според повечето работодатели трудовите възнаграждения, осигурявани на работниците са високи и удовлетворителни и някои от тях получават допълнителни стимулирания и бонуси за количествено и качествено изпълнение на задълженията, като основния проблем се състои в липсата на налична работна сила и квалифициран персонал;

✓ според мнението на по-голяма част от работодателите в предприятията са осигурени нормални условия на труд, свързани със здравословни и безопасни условия и спазване на установеното работно време;

✓ материалните ресурси, използвани в производството и самото оборудване е съобразено съгласно изискванията на българското законодателство, което спомага за увеличаване на производствения капацитет;

✓ по отношение факторите, затрудняващи дейността на предприятията, основно те се свеждат до недостига на необходимите суровини и материали, квалифицирана работна ръка, осигуряване на средствата за функциониране на предприятията;

✓ много голяма част споделят, че несигурната икономическа среда и конкуренцията на пазара водят до загуба на пазари, намаляване на производството и дори затваряне на врати на предприятията.

В резултат на проучването се оказва, че работодателите и мениджърите не могат да осигурят стабилност на предприятията и на заетата работна ръка в тях, независимо, че разполагат с добра материална база.

По отношение проучването на нагласите сред заетата работна ръка на промишлените предприятия в област Благоевград могат да се направят следните констатации:

✓ мнението на повечето заети в промишлените предприятия е, че получават доходи, които едва удовлетворяват ежедневните им разходи и по-голяма част от тях получават минимална работна заплата, недостатъчна за нормална издръжка на живот;

✓ липсата на допълнително стимулиране и бонуси е предпоставка за по-добро изпълнение на работните задължения;

✓ липсата на допълнително обучение и преквалификация е подготовка и адаптиране към новите иновации и технологии, внедрявани в някои от предприятията;

✓ по отношение наличието на отделните условия на труд в промишлените предприятия, според повечето анкетирани заети в тях техническата база и материалните ресурси са удовлетворителни и могат да оказват съществено положително влияние в резултатите от работата;

✓ според мнението на част от заетите в предприятията са осигурени нормални условия на труд, свързани със здравословни и безопасни условия и спазване на установеното работно време, но продължителността на работното време увеличава стреса на работното място;

✓ липсата на мотивация от страна работодателите, възможностите за развитие, предлаганото обучение, работната заплата дават отражение върху цялостния процес при изпълнение на задълженията;

✓ по отношение демотивацията в процеса на работа липсата на признание от страна на работодателите и мениджърите, неясните задължения, липсата на комуникация, лошите работни условия и пр. са предпоставка за влошаване качеството на изпълнение на работните задължения;

✓ по отношение удовлетвореността на работното място, най-голямо и съществено значение има получаваната работна заплата, подходящото развитие на работното място, комуникацията и най-вече получаване на удовлетвореност на работното място.

✓ много голяма част от работниците споделят, че несигурната икономическа среда води увеличаване стреса на работното място.

В резултат на проучването се оказва, че заетите работници биха били доволни и удовлетворени преди всичко от нормалните условия на труд и получаване на високи и достатъчни доходи, необходими за нормална издръжка на семейството.

В проучването е извършен и сравнителен анализ на нагласите на работодатели и работници в промишления отрасъл в област Благоевград. От анализа се установява, че заетите

работници биха били по-отговорни и коректни към своите работодатели при условие, че се осигуряват оптимални условия на труд и необходимото подобаващо възнаграждение за положения от тях труд. Работодателите от своя страна държат на качествено и ефективно изпълнение на задълженията и отговорностите от заетия персонал.

Във връзка с идентифициране проблемите на заетостта в промишлеността в Благоевград, проучванията на литературните източници и направените анализи дават основание да бъдат изведени някои основни проблеми и да се предложат възможни перспективи за неговото по-нататъшно развитие на предприятията с оглед повишаване тяхната конкурентоспособност. Обобщава се, че проблемите на заетостта в промишлеността могат да бъдат обособени в следните групи:

Проблеми, свързани с възнагражденията на персонала в предприятията в промишлеността:

- В предприятията в отрасъла на промишлеността на работниците не се осигуряват достойни и достатъчни възнаграждения, необходими за нормалния и жизнен процес, така предвид съществуващата социално-икономическата обстановка в страната.

- Ниските трудови възнаграждения, стреса на работните места, увеличават риска и възможностите от професионални заболявания на работещите и работодателите не могат да оценят това.

- В допълнение режима на работа и почивките не могат да осигурят нормални условия на труд и това пряко влияе върху качеството на труда, семейния живот и производителността на работното място. Това рефлектира върху работната заплата, която е най-важния фактор за мотивация на персонала. Често работниците работят и под напрежение, което засилва чувството на безпомощност, изразяващо се в страх от загубата на работното място и безизходица. Това в определена степен поражда примиряване с условията на работната среда.

Проблеми, свързани с подбора и квалификацията на персонала в предприятията в промишлеността:

- Затрудненията, които работодателите изпитват при набирането на подходящите хора за работа и, макар в областта да има достатъчно необходим ресурс от икономически активно

население, основно са свързани с малцинствените групи, желаещи да получават месечни помощи, но не и да работят, независимо от осигуряването на заслужени доходи и допълнителни стимулирания.

- По-голяма част от предприятията в промишления отрасъл не могат да отделят средства за обучение и допълнителна квалификация на наетия персонал, а работниците са назначавани за извършване дейностите на предприятието.

- Липсата и недостиг на квалифицирана работна ръка е проблем за целия бизнес. Конкуренцията и интегрирането на пазара е фактор, влияещ върху целия производителен процес.

- Повечето от предприятията не могат да осигурят и повишаване на социалния и жизнения стандарт на хората, да създадат повече работни места и по-добри условия на труд. Също така по-голяма част от тях не могат да отделят средства за обучение и допълнителна квалификация на наетия персонал, а работниците са назначавани за извършване дейностите на предприятието.

Проблеми, свързани с въвеждането на иновативно и модерно оборудване в предприятията в промишлеността:

- Много предприятия в област Благоевград не са подсигурени с нови и модерни за времето си технологии, необходими за извършване на дейността от работниците за осигуряване на безопасни и здравословни условия на труд, липсата на добра техническа база, съобразена със съвременните изисквания за работа.

- Значителна част от предприятията не разполагат с много добро и модерно оборудване, с подходящите съоръжения за увеличаване производствения капацитет.

- Основните проблеми се отнасят също и до осигуряването на необходимите суровини и материали в несигурната икономическа среда, особено в ситуация на пандемията COVID-19, която промени живота на всички и доведе до нови предизвикателства на пазара на труда и заетостта.

Проблеми, свързани с профила на заетите лица в предприятията в промишления отрасъл:

- Малък дял на заетите лица в промишлените предприятия на възраст между 18-29 години, което се дължи главно на малкия натрупан опит и трудов стаж.

- Липсата на адекватно заплащане за положениа труд.
- Липса на достатъчно квалифицирани кадри, които притежават необходимото образование сред заетите лица, работещи в промишлените предприятия.
- Като съществен проблем се отчита и допълнителното обучение на заетите лица, която в повечето случаи се смята за излишно, без да се има предвид нейната необходимост поради недостатъчната компетентност на собствениците или управителите на предприятията по редица важни въпроси, свързани с осъществяването дейността на предприятията.

Обосновават се основанията, че изведените препоръки определят една по-обща рамка, в която да се осъществява ефективно контрола на промишлените предприятия в страната.

За да се подобри работата по производствения процес е необходимо предприемането по разработване на модели на примера на европейските страни за осигуряване на трайна и устойчива заетост в индустриалните предприятия, свързани с високо и достойно заплащане, което да бъде адекватно и отговарящо на жизнените потребности на наетите лица.

В последния **параграф 3.4.** от трета глава на дисертационния труд се представя динамичното развитие на заетостта в сектора на промишлеността, което налага разработването и внедряването на управленски модел за растеж, както и организирането на обществено обсъждане и планиране на ръководство за просперитет на заетостта. В тази връзка е разработен модел за намаляване влиянието на външните фактори за осигуряване на трайна заетост в промишлеността.

Управленският модел поставя в центъра основните пет последователни елемента (определяне на заинтересованите страни, създаване на браншова организация за управление на заетостта, определяне на целевите групи/компоненти, конкурентоспособност на предприятията и разграничение на стратегическите подходи/нормативни документи), способстващи за дългосрочно и устойчиво развитие на заетостта в промишления отрасъл (представени на фиг. 2).

Фиг. 2.

Управленски модел за устойчиво развитие на заетостта в промишления отрасъл

Източник: авторова разработка

Имайки предвид направения анализ могат да се опишат следните основни моменти при създаването на управленски модел за устойчиво развитие на заетостта в област Благоевград.

Разработеният управленски модел може да се прилага за стимулиране на определена опорна точка с поддържащи функции или функции за стратегическо развитие на заетостта в промишлените райони в България. Използването на модела

осигурява добри възможности за просперитет на районите характеризиращи се с изоставащ икономически растеж.

Предложеният модел определя най-значимите задачи, необходими за развитието на заетостта в промишления отрасъл. В съответствие с това са изучавани и анализирани необходимите елементи като подобряване качеството на произвежданите продукти, увеличаване ниската инвестиционна активност на предприятията, осигуряване на устойчива заетост, вземайки предвид предимствата и разнообразието на природните ресурси в областта, социалната защита, квалификация, преквалификация, обучение, развитие и пр., тъй като добрата и благоприятна работна атмосфера създава по-висока производителност и не на последно място справедливо, обективно и високо заплащане.

Въвеждането и практическата реализация на управленски модел за развитие на заетостта в промишлеността са явяват основни задачи в работата и предприемчивостта на всички заинтересовани страни, участващи в процеса. Наложително е също модела да осигури устойчивост на заетостта.

Разработеният управленски модел за развитие на заетостта може да се включи и прилага успешно в заложените стратегии и планове за развитие, наредби, правилници, правилници за прилагане и такива, свързани със синхронизираното от България европейско законодателство, прилагано от държавите членки на Европейския съюз, в национални, регионални и местни (общински) стратегии, планове и програми. Същите се основат на ролята им в подпомагане вземането на решения и касаят насърчаването на заетостта в сектора. Промишлеността заема едно от най-значимите места в стопанските работи на страната.

Модела е съставен на базата на проучване на развитието на заетостта в област Благоевград, както и наблюдения, изведени от анкетното проучване. Считам, че с така предложения модел може да се постигне, чрез:

1. Увеличаване на заетите в промишлеността и намаляване на безработицата, като с това се осигури справедливо, обективно и нормално заплащане;
2. Висока степен на конкурентоспособност на предприятията в областта, както и нарастване на поръчките им за изпълнение;

3. Привличане на повече инвестиции в и за производството на продукти и услуги, както и въвеждане на иновации и нови технологии.

За осъществяването на управленския модел е необходимо характеризирани и определяне на качествата на ресурсите, използвани в индустрията. Целта е увеличаването и на финансовия ресурс, необходим за пълното осъществяване на производствените дейности, също така и правилното разпределение на ресурсите на фирмено и отраслово ниво. Това е възможност за подкрепа на бизнеса и създаване на предпоставки за неговото устойчиво развитие и конкурентоспособност на пазара.

Област Благоевград се характеризира с различни видове производства и с голямо разнообразие на ресурси, тъй като тя се намира на ключово географско разположение на територията на страната. За развитието на заетостта в промишления отрасъл важно значение има създаването на конкурентна среда, имайки предвид, че тя е транспортен коридор към всички европейски страни.

Дейности за прилагане на управленски модел за развитие на заетостта в промишления отрасъл, на примера на област Благоевград (табл. 1)

ЦЕЛИ	ПОДЦЕЛИ И СТРАТЕГИИ	ИЗПЪЛНИТЕЛИ	КРИТЕРИИ
1. Увеличаване броя на заетите места в промишлеността	1.1. Създаване на институция, представляваща безработни лица, както и лица заети в сектора на промишлеността.	Предприятия, работодатели, безработни, заети лица, общински и областни администрации, бюра по труда, Агенция по заетостта	Разработване и изграждане на управленски модел за развитие на заетостта в промишления отрасъл и запазване и увеличаване на заетостта в област Благоевград, както и за намаляване на безработицата
	1.2. Привличане на чуждестранни инвеститори за развитие и прилагане	Предприятия, работодатели, безработни, заети лица, общински и	Разработване на информационни материали

	развитие на иновации в подкрепа на производството.	областни администрации	
	1.3. Възможност за осигуряване на устойчива заетост и намаляване на безработицата и увеличаване доходите на заетите лица в отрасъла и подпомагане тяхното кариерно развитие.	Предприятия, работодатели, безработни, заети лица, общински и областни администрации	Разработване на информационни материали
2. Намаляване броя на безработните лица на пазара на труда	2.1. Намиране подходяща работа на лица, останали без работа	Предприятия, работодатели, безработни, заети лица, общински и областни администрации	Интерес от страна на безработни лица
	2.2. Включване на хора в неравностойно положение с ниска конкурентоспособност на пазара на труда	Предприятия, работодатели, безработни, заети лица, общински и областни администрации	Интерес от страна на хора в неравностойно положение
	2.3. Включване на безработни младежи на пазара на труда	Предприятия, работодатели, безработни, заети лица, общински и областни администрации	Интерес от страна на безработни младежи

Разработеният управленски модел, представен в табл. 1 поставя в центъра съществените детайли на заетостта, които са и основните детайли и елементи на ЕС, а те са насърчаване на търсенето и създаване на достатъчно работни места, определяне на високи възнаграждения, подобряване на достъпа до заетост, умения, квалификация и преквалификация, насърчаване на равните възможности за всички, борба с бедността и намаляване на безработните лица. Въмъкването на подобни детайли и

елементи увеличава обхвата от предлагането им от предприятията, като се създават условия за пълноценно участие в обществения и икономическия живот.

Всичко това ще помогне за вземането на адекватни, мотивирани и обосновани управленски решения от страна на предприемачите, което ще допринесе за създаването и внедряването на нови иновационни технологии и работни места, удовлетворяващи както работодателите и предприятията, така и заетия и бъдещ зает персонал. Също така този модел ще допринесе за повишаване конкурентоспособността на предприятията, както и решаването на проблеми, произтичащи от временната заетост, гъвкавите форми на заетост, демографските проблеми, икономическите и социалните фактори, трудовите възнаграждения и пр. Не на последно място, това ще спомогне за създаването на устойчиви и дълготрайни работни места и ще благоприятстват в значителна степен за решаване проблемите на заетостта в промишлеността.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

В заключението се обобщават постигнатите резултати, получени при разработването на дисертационния труд. Въз основа на това се формулират основните изводи и се очертават насоките за допълнителни бъдещи изследвания в разглежданата предметна област.

III. СПРАВКА ЗА ПРИНОСИТЕ В ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

1. Въз основа на систематизирането и обобщаването на теоретичните постановки на заетостта в промишлеността в теорията и практиката са изведени проблеми за изследваното явление.

2. Обогатено е научното познание по отношение развитието на заетостта в индустриалния сектор.

3. Теорията и практиката на заетостта в промишлеността са допълнени с характерни формулировки, разкриващи се в устойчивото развитие на индустрията в страната и са дефинирани възможностите и потребностите за устойчивото развитие на сектора.

4. Обоснована е зависимостта на заетостта в промишлеността, изведени са резултатите от конкретни статистически данни и е оценено влиянието на заетостта в промишлеността в област Благоевград.

5. На основата на резултатите от анкетни проучвания са изведени проблемите на заетостта, разработен е и апробиран управленски модел за развитие на заетостта в промишлеността, отразяващ всички основни етапи при съвместното управление и развитие на сектора от всички ключови заинтересовани страни.

IV. СПИСЪК НА ПУБЛИКАЦИИТЕ ПО ТЕМАТА НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

1. Yocheva, G. (2019) “THE ISSUE OF INNOVATIONS IN THE AREA OF INDUSTRY”, *Entrepreneurship, ISSN: 1314-9598; 2367-7597, Volume: VII, Issue: 2, Year: 2019, pp. 162-171.*

2. Йочева, Г. (2019) “ХАРАКТЕРИСТИКИ НА РАБОТНАТА ЗАПЛАТА В ИНДУСТРИАЛНИЯ СЕКТОР НА ТЕРИТОРИЯТА НА ОБЛАСТ БЛАГОЕВГРАД”, Списание за туристика „Пирински книжовни листи” с научни разработки от Единадесети международен симпозиум „Устойчиво развитие и устойчива заетост в туризма и бизнес администрацията“, Издание на ЧВУ „Колеж по туризъм” – гр. Благоевград, год. X, бр. X, 2019, ISSN: 1312-6911, стр. 124-134.

3. Yocheva, G. (2020) “STRATEGIES AND POLICIES WITHIN THE CONTEXT OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF INDUSTRIAL ENTERPRISES”, *Economics and Law, ISSN 2682-972X, Volume: II, Issue: I, Year: 2020, pp. 62-68.*

4. Йочева, Г. (2020) “СРАВНИТЕЛЕН АНАЛИЗ НА ЗАЕТОСТТА В СТРАНИТЕ ОТ ЕВРОПЕЙСКИЯ СЪЮЗ И ИЗВЪН НЕГО“, списание „Пирински книжовни листи“ с научни разработки от Дванадесети международен симпозиум „Новото нормално – Светът отвъд клишетата“, издание на ЧВУ „Колеж по туризъм“ - Благоевград, ISSN: 1312-6911, година XI, бр. XI, 2020, стр. 108-116.

5. Йочева, Г. (2021) „ВЛИЯНИЕ НА СОЦИАЛНО-ИКОНОМИЧЕСКИТЕ ФАКТОРИ ВЪРХУ ЗАЕТОСТТА В СЕКТОР ПРОМИШЛЕНОСТ“, сп. "Политически хоризонти", година 5, бр. 3, юни 2021, София, ISSN:2534 – 966X, стр. 115-128.